

Litteratur om utvecklingsstörning

DET HÄR ÄR EN - LÅNGTIFRÅN KOMPLETT - GENOMGÅNG AV DEN LITTERATUR SOM PÅ OLIKA SÄTT FÖRDJUPAT VÅRA KUNSKAPER OM UTVECKLINGSSTÖRNING UNDER DE SENASTE ÅREN. URVALET GRUNDAR SIG I HUVUDSAK PÅ LITTERATUR SOM ANMÄLTTS, SAMMANFATTATS OCH RECENSERATS I TIDSKRIFTEN INTRA OCH I TIDIGARE KUNSKAPSMAPPAR.

Särskola och pedagogik

Anna Blom. *Särskilda elever. Om barn i särskola - bedömningsgrunder, ställningstagande och erfarenheter*. FoU-rapport 1999:28, Stockholms stad. 159 sidor.
En kartläggning av vilka barn som går i särskolan.

Inga-Lill Eriksson. *Elever med begåvningshandikapp i grundskolan. Integrering ur pedagogisk och social synpunkt*. 1995. 34 sidor.
En undersökning av hur särskoleelever i Uppsala upplever att gå i en integrerad klass.

Inga-Lill Eriksson. *Att vara förälder i särskolan. En utvärdering inför kommunaliseringen*. 1996. 51 sidor.
Om betydelsen av att särskolan visar upp en tydlig och klar pedagogisk profil.

Katarina Florin och Yvonne Hansson. *Viktiga möten. Ett professionellt förhållningssätt hos pedagogen gentemot föräldrar till elever i träningskolan*. Lärarhögskolan i Stockholm 1997, 32 sidor. Köps från J. Brodin, Lärarhögskolan, Institutionen för Specialpedagogik.
En undersökning av förhållandet mellan pedagoger och föräldrar i träningskolan.

Mats Granlund m fl. *Elever med flera funktionsnedsättningar i särskolan - utbildningens effekter och effektivitet*. FUB:s stiftelse ala 1999. 518 sidor.
Om flerhandikappade barns situation i särskolan.

Yvonne Gunnarsson Nord, Bibbi Ringsby Jansson. *Socialt stöd på pedagogisk grund*. 1995, 70 sidor.
Författarna, som är vårdlärare vid högskolan i Vänersborg, diskuterar insiktsfullt olika metoder för att hjälpa individer med utvecklingsstörning att klara av ett eget boende. Utifrån begreppen Praktisk förmåga, Förmåga till socialt samspel och Identitet formulerar man ett pedagogiskt program för att stödja den enskilde.

Kerstin Göransson. *"Jag vill förstå" - om eleven kunskapen och lärandet*. FUB:s stiftelse ala 1999. 242 sidor.
Om vad som är kunskap och vad som är utveckling för elever i träningskola.

Peter Karlsudd. *Särskolebarn i integrerad skolbarnsomsorg*. Lärarhögskolan i Malmö 1999. 257 sidor.
Om hur utvecklingsstörda barn mår på fritidshem.

Kerstin Liljedahl. *Omsorgen - en frukt av vår moderna välfärd*. Pedagogiska institutionen i Lund 1999. 81 sidor.

En uppföljning av hur det gått för 25 grundsärskoleelever som lämnade särskolan för 25 år sedan.

Irene Nordström, *"Han passar inte in någonstans"*. Social- och omsorgsförvaltningen, Örebro 1995. 66 sidor.

I en undersökning av särskolebarnen i Örebro framkom att utanförskapet är det kanske största problemet för dessa. För många var fritiden ett större problem än skolan eftersom man då upplevde att man inte passade in någonstans. Nedstämdhet bland särskolebarnen noterades hos 20% av eleverna medan bara 2-3% av normalgruppen. Andelen elever med psykiska problem var också betydligt större.

Tullie Rabe. *På väg in i vuxenvärlden. Ungdomar med utvecklingsstörning - en uppföljning i ett normaliseringsperspektiv*. Rapport nr 1997:09, 89 sidor. Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.

En unik och bitvis dyster forskningsrapport som följer utvecklingsstörda barn från förskolan till gymnasiet.

Inger Sigfridsson Dahlberg. *Invandrarelever i särskolan. En studie av begåvningshandikappet och flerkulturell kommunikation*. 1996. 141 sidor. Lärarhögskolan i Stockholm.

En innehållsrik rapport om de svårigheter som invandrarelever möter i särskolan.

Ann Marie Stenhammar, Curt Strinnholm, Erika Nydahl. *Elevernas skola eller skolans elever. En handbok om att påverka den mål- och resultatstyrda skolan*. 1995. 90 sidor.

Om elevers och föräldrars rätt till inflytande i skolan.

Magnus Tideman. *I gränlandet mellan grundskola och särskola*. 1998. 128 sidor.

Wigforssinstitutet. Hälsohögskolan i Halmstad.

En uppmärksam och omdebatterad forskningsrapport som klarlägger sambandet mellan skolans bristande resurser och den ökade inskrivningen i särskolan.

Särskolan i kommunen. Skolverkets rapport nr 45. 1995. 55 sidor.

Efter det att särskolan fördes över till kommunerna 1994 gjorde Skolverket en undersökning av effekterna. På detta tidiga stadium hade inte så mycket hänt. Däremot framgick att antalet särskoleelever i förhållande till totala antalet elever varierade mycket mellan kommunerna. Någon förklaring till detta fanns inte.

Bostäder, utformning och arbetsmetodik

Barbro Blomberg. *En bit på väg. Utflyttningen från vårdhem i Halland*. Socialstyrelsen 1996. 32 sidor.

En undersökning av vad som hände 19 personer som flyttade ut till gruppboende och egna lägenheter 1994.

Patricia och Kent Ericsson. *Att äga sin bostad. Berättelser från Kaptensgatan i Råå*. 1995. 26 sidor. Kooperativet HIL.

En kraftfull plädering för individuellt utformat stöd i boendet och för kooperativt drivna bostäder som alternativ till den "vanliga" gruppboendet.

Kent Ericsson. *Ny vardag och nya livsvillkor. Efter avveckling av vårdhem för utvecklingsstörda*. 145 sidor.

Om avvecklingen av vårdhemmen i Skaraborgs län och om de utmaningar som vi står inför i framtidens individuellt anpassade boende.

Kristina Gustavsson, Hans Hallerfors och Thory Mollberg. *Arbetsledare i gruppboende*. Johansson och Skyttmo Förlag AB. 1995. 200 sidor.

Boken bygger på de tre författarnas mångåriga erfarenhet av arbete som vårdare och arbetsledare i boende för personer med utvecklingsstörning. Med en rad exempel diskuteras olika sätt att handskas med de problem som hänger samman med det integrerade boendet. Arbetsledarrollen och olika konfliktorsaker analyseras och boken innehåller en genomgång av metoder för inflytande och individuellt anpassat stöd.

Per Holmberg. *Tankar hos en tonåring*. Stiftelsen JAG. 1999. 44 sidor.

En annorlunda diktsamling och ett tidsdokument över vardagslivet för en tonåring med funktionshinder.

Ingrid Isaksson. *Tillbaka till samhället*. Institutionen för specialpedagogik. Lärarhögskolan. Stockholm. 1996. 47 sidor.

En uppföljning av vad som händer 14 personer med svåra beteendestörningar när de flyttade ut i samhället.

Owe Kjellberg. *Vi måste bygga rätt! Erfarenheter av bostäder med service i Östersunds kommun*. 1997. 30 sidor. Socialstyrelsen.

Denna numera beryktade skrift presenterar utförligt den så kallade Östersundsmodellen (trapphusmodellen) för boende. En önskan vidräkning med tidigare kollektiva boendeformer.

Ove Mallander. *De hjälper oss till rätta*. Doktorsavhandling. Meddelande från Socialhögskolan 1999.

En studie i hur vardagslivet och förhållandet mellan personal och boende på vårdhem och i gruppboende påverkar individen.

Bo Mårtensson, Peter Brusén och Tommy Birgersson. *En egen nyckel. Studie av sex gruppboendestäder för utvecklingsstörda och gravt rörelsehindrade*. Boverket 1994:9. 96 sidor.

En gedigen skrift om bra och dåligt vid planeringen av gruppboendestäder.

Ingrid Nilsson. *På väg mot ett självständigt boende*. Östersunds kommun. 1993. 34 sidor.

En lättläst skrift om hur fem personal på en gruppboendestad förberedde sig och de fyra hyresgästerna på en flyttning till egna lägenheter, grupperade i ett större hyreshus med en stödlägenhet för personalen högst upp. Den vittnar om en imponerande noggrannhet i träning och förberedelse och stor tilltro till den enskildes förmåga!

Carl Magnus Nordlund och Iren Åhlund. *Mitt arbete - Andras liv*. Studieförbundet Vuxenskolan. 1998, 68 sidor.

En bok som tar de svåra frågorna runt personalroll, skuld och utvecklingsstörning på allvar.

Inger Näslund. *Medicinsk uppföljning av utvecklingsstörda som flyttat från vårdhem 1991-1995*. Vuxenhabiliteringen i Värmland 1999. 16 sidor + bilagor.

En kartläggning som avslöjar bristerna i hälsokontroller för dem som flyttade ut till gruppboendestäder.

Christin Svensson. *Från vårdhem till eget boende*. 1995. 27 sidor.

En studie som berättar hur det gick för 39 personer med grav utvecklingsstörning som flyttade ut från vårdhemmet Birkenäs i Kalmar.

Ulla-Britta Stenström-Jönsson. *Mot självständigare liv? Om nedläggningen av Furuhagens vårdhem för utvecklingsstörda*. 1995. 221 sidor. Socialhögskolan i Stockholm.

En doktorsavhandling om flytten från Furuhagens vårdhem i Jämtland. Handlar också om behovet av en ny professionell grund för personalens arbete.

Britt-Marie Toftfelt och Christina Manhem Frändesjö. *Livssituationen för utvecklingsstörda i egen bostad*. 1995. 61 sidor. Riksförbundet FUB.

Intervjuer med vuxna utvecklingsstörda personer med egen bostad. Visar att isoleringen, speciellt för männen, kan skapa betydande problem.

I slott och koja. En studie av egna lägenheter och gemensamma lokaler i gruppboendestäder. Socialstyrelsen 1997. 49 sidor.

En analys av de olika boendeformerna för personer med utvecklingsstörning.

Handbok i konsten att byta gardiner. Stiftelsen Trygghetsfonden för kommuner och landsting. 1999.

Anställda i gruppboendestäder och daglig verksamhet har samlat sina erfarenheter. Många goda råd om hur man förbättrar arbetet med stöd och service.

Stöd och service vid gruppboendestäder för utvecklingsstörda. Omsorgsförvaltningen i Växjö 1998. 45 sidor.

En genomgång av kvalitén på stödet i gruppboendestäder i Växjö kommun.

Eget hem i gruppboendestad. Länsstyrelsens erfarenheter från tillsyn enligt LSS. Länsstyrelsen i Västra Götaland 1999. 30 sidor.

Tillsynsmyndighetens krav på hur en bra gruppboendestad ska se ut.

Välkommen. Till dig som är ny i arbetet med stöd och service till personer med utvecklingsstörning. INTRA 1999. 12 sidor.

Ger de grundläggande kunskaperna som behövs för att arbeta med personer med utvecklingsstörning. Att sätta i händerna på den nyanställda.

Inflytande

Kenneth Björnehäll, *Att bo i egen lägenhet med stöd från gruppboendestad*. Rapport 1994-10-13, Omsorgscentralen/Vuxenhabiliteringen, Landstinget i Jönköpings län. 16 sidor.

Kenneth Björnehäll, *Inflytande, personals bedömningar av utvecklingsstörda personers inflytande på vårdhem och efter ett års boende i gruppboendestad*. Hälsohögskolan, Landstinget i Jönköpings län. 1995.

Sven Jarhag, *Projekt Livsinflytande, Kunskap om preferenser*. Rapport, Landstinget i Sörmland. 1995.

Sven Jarhag. *Inflytande i vardagslivet - en närstudie av tre utvecklingsstörda personers inflytande i sitt vardagsliv*. FOU-rapport 1993:1, Landstinget i Jönköpings län.

Kenneth Björnehäll och Sven Jarhag har i dessa skrifter undersökt inflytandets begränsningar. En utvecklingsstörd persons inflytande över sin vardag är en förutsättning för att personen ska skifta från att vara ett objekt till att bli ett subjekt.

Roger Blomqvist och Tom Weegar. *Kritiska situationer. Tolkning och analys av vardagshändelser*. Omsorgsnämnden i Stockholms län. 1995.
Om vardagliga händelser i en gruppbostad.

Björn Hedqvist. *Goda levnadsvillkor?* 1997. 170 sidor. Wigforssinstitutet. Hälsohögskolan i Halmstad.

Visar bl a hur brukarna uppfattar de insatser som samhället ger.

Åsa Karlsson, Karin Wahlberg Orving, Lena Widerlund. *Utvärdering av utvecklingsstördas delaktighet och självbestämmande i vardagslivet*. 1995.

En undersökning av utvecklingsstördas delaktighet och självbestämmande i Norrbotten. Visar föredömligt hur mycket som återstår att göra innan handikapplagens målsättningar blivit förverkligade.

Barbro Lewin. *Hemma är det jag som får bestämma*. Lägesrapport 1996:7. 44 sidor. Centrum för folkhälsoforskning.

Intervjuer med 30 lindrigt utvecklingsstörda i eget boende.

En liten bok om inflytande och självbestämmande. 1996. 52 sidor. Riksförbundet FUB.

En skrift om Self Advocacy - som betyder att tala i egen sak, att nå självbestämmande, delaktighet och inflytande.

Daglig verksamhet

Jane Brodin, Ingegerd Alemdar. *Dagcenterpersonal och tekniska hjälpmedel*. Lärarhögskolan i Stockholm. Institutionen för specialpedagogik. Rapport nr 14. 1996. 53 sidor.

Nära 600 personal på 57 dagcenter ingår i denna mycket noggranna undersökning. Den visar att behovet av utbildning är mycket stort och att man måste ägna mer tid för inträning och bruket av hjälpmedel. Dessa ökar hela tiden i antal, men samarbetet mellan de hjälpmedelsansvariga i landsting och kommuner är dålig.

Thorgeir Hernes, Kathryn Stiles och Gunvor Bollingmo. *Vägen till arbete, nytt perspektiv på rehabilitering*. Johansson & Skyttmo Förlag i Stockholm. 1997. 270 sidor.

Relationerna till arbetskamraterna och den kultur som råder på arbetsplatsen är av avgörande betydelse om en person med utvecklingsstörning ska kunna ta steget ut i arbetslivet. Detta och mycket annat står att läsa i denna mycket omfattande bok om det som kallas "supported employment".

I Jonsson, C Skagerstrand-Andersson. *Aktivitetssentret Upplevelsen*. 1995. 22 sidor.

Om ett aktivitetscentra i Örebro som erbjuder olika sinnesstimulerande upplevelser.

Gudrun Sandström och Anders Sundström. *Utvecklingsstörda i arbete och daglig verksamhet. En idéskrift*. 1995. 30 sidor. Riksförbundet FUB.

En rad olika exempel på integrerad daglig verksamhet presenteras.

Steg före arbete. Om meningsfull sysselsättning för personer med omfattande funktionshinder.

SoS-rapport 1997:4. 80 sidor.

En grundläggande beskrivning av den dagliga verksamheten enl LSS och SoL.

Utvecklingsstörning och flerhandikapp

Magnus Andén m fl. *Kvalificerat stöd till personer med flerfunktionshinder*. Stiftelsen JAG. 2000. 96 sidor.

Dokumentation från en konferens där åtta av Sveriges främsta experter på olika aspekter av flerfunktionshinder träffades.

Ragnar Furenhed. *En gåtfull verklighet. Att förstå hur gravt utvecklingsstörda upplever sin värld*. Carlssons förlag 1997 omarbetad 2000. 225 sidor.

En lättläst och spännande bok som bygger på Ragnar Furenheds doktorsavhandling om hur gravt utvecklingsstörda upplever sin värld.

Att inte kunna höra, se och förstå. Möjligheter för den som är vuxen och döv eller dövblind med begåvningsmässigt funktionshinder. Socialstyrelsen 1996. 53 sidor.

Resurscentret Mo Gård har betytt mycket för att utveckla stödet till dövblinda utvecklingsstörda. Här presenterar de grunderna för sin verksamhet.

Habilitering

Eva Björk-Åkesson m. fl. *Åtgärder - Samspel - Kommunikation. En modell för tidig familjeorienterad intervention*. 1997. 191 sidor. WRP Intern.

Till boken finns två manualer för skattning av tidig kommunikation, en bildbok på 70 sidor (av Inga-Britt Fälth och Eva Björk-Åkesson) och en video.

Författarna har studerat samspelet mellan föräldrar och fyra barn med rörelsehinder och talhandikapp och hur detta kan utvecklas och förstärkas. Materialet riktar sig närmast till dem som utbildar sig till logopedier och specialpedagoger.

Mats Granlund och Cecilia Olsson. *Familjen och habiliteringen*. 1998.

23 A-4-sidor plus skattningsformulär på spiral. FUB:s stiftelse ala.

Samma författare har med samma titel gett ut en kurshandledning på 39 A5-sidor.

En metod för föräldrar och habilitering som kan förbättra samarbetet.

Bo Bille och Ingemar Olow. *Barnhabilitering*. Liber 1999. 400 sidor.

En bred beskrivning av de behandlingsmöjligheter som finns för barn med funktionshinder.

Eva Runemark. *Utvärdering av finmotoriskt bedömningsmaterial för vuxna personer med lätt till måttlig utvecklingsstörning*. Omsorgsverksamheten i Stockholms län 1997.

Om hur arbetsterapeuter bäst utformar träningen av finmotoriken.

Elisabet Sjöberg. *Det funktionshindrade förskolebarnet - i centrum för tre omsorger*. Stockholms stad FoU-rapport 1998:13. 104 sidor.

Förskolebarnen får inte det stöd som de borde kunna få. En orsak är att samarbetet mellan förskola, habilitering och föräldrar fungerar dåligt. Det framgår av denna undersökning.

Elsa Åberg. *Visst lönar det sig att satsa på barn och ungdomar med funktionshinder! Barn- och ungdomshabiliteringens framväxt i Jämtlands län*. 1997. 156 sidor.

En historik över hur habiliteringen utvecklats i Jämtland.

Hur har man det i livet? Behov hos människor med funktionshinder. Vuxenhabiliteringen i Värmland. 1998. 30 sidor.

En kartläggning av de individuella behoven hos nära 500 personer som får insatser från vuxenhabiliteringen i Värmland.

En god start i livet - barnet med flera funktionsnedsättningar, familjen och den service som erhålls. Slutrapport. Stiftelsen ala. 60 sidor.

En studie som avhandlar dels hur två eller flera funktionsnedsättningar påverkar varandra och barnets samspel med omgivningen, dels hur samarbetet mellan experterna, familjen och den övriga närmiljön fungerar. Ger underlag för bättre fungerande habiliteringsteam.

Funktionellt bedömningsunderlag. Ett screeninginstrument för kartläggning av funktionsnedsättningar. SIH Läromedel. 1995.

En metod för att kartlägga olika funktionsnedsättningar hos personer med utvecklingsstörning.

Fritid

Ylva Ehrenbåge. *Projekt "Meningsfull fritid"*. En kartläggning av fritiden för personer med utvecklingsstörning och/eller autism. Habiliteringsförvaltningen i Örebro. 1995. 31 sidor.

Ger åtskilliga tips om hur fritiden kan förbättras för personer med utvecklingsstörning.

Carina Holmlund. *"Man gör ju som man gör ..."* En studie i lindrigt utvecklingsstördas livskvalitet och fritid. 1995. 39 sidor. Vårdhögskolan i Göteborg. Institutionen för social omsorg.

En studie av fem personer med lindrig utvecklingsstörning och deras livskvalité.

Autism

K Axeheim. *En annan verklighet - Om barn med autism*. Sama förlag 1999.

En bok som vill få oss att förstå hur barn med autism tänker.

Jannike Beyer och Lone Gammeltoft. *Autism och lek*. Liber 2000. 90 sidor.

Barn med autism kan lära sig leka om bara föräldrar och pedagoger får kunskap om lekens förutsättningar.

Uta Frith. *Autism - gåtans förklaring*. Liber 1995. 225 sidor.

En bok som behållit sin aktualitet framför allt genom att den tar upp de kognitiva teorierna om autism.

Uta Frith *Autism och Asperger syndrom*. Liber 1998. 309 sidor.

Argumenterar för att Asperger syndrom bör diagnostiseras som en speciell form av autism och ger många inblickar i den delvis annorlunda värld som personer med autism lever i.

Gunilla Gerland. *En riktig människa*. 256 sidor. 1996. Bokförlaget Contura.

En skildring av hur det är att växa upp med autism - om en oförstående omgivning och om den långa kampen att hitta sig själv och att få rätt diagnos. Förord av Christoffer Gillberg.

Gunilla Gerland. *Det är bara att fråga... Om Asperger syndrom och högfungerande autism*. 1997. Bokförlaget Contura.

Boken riktar sig till ungdomar med Asperger syndrom och autism. Boken är skriven i vi-form och författaren delar med sig av sina egna erfarenheter.

Christopher Gillberg. *Autism och autismliknande tillstånd hos barn, ungdomar och vuxna*. Natur och Kultur. Tredje utgåvan. 1999. 216 sidor.

En bred och kunskapsrik översikt över detta ämne.

Temple Grandin, Margaret Scariano, *Genom dörrar. Vägen från autism till självständigt liv*. Liber, 1995,

En osentimental och saklig skildring av autism.

Demetrios Haracopos och Lennart Pedersen. *Autism och sexualitet*. Riksföreningen Autism 1997. 24 A4-sidor.

En undersökning av sexuella uttryck hos 81 personer med autism i Danmark.

Mikael Heiman och Tomas Tjus. *Datorer och barn med autism*. Natur och Kultur 1997. 128 sidor.

En redogörelse för hur man kan använda datorer i arbetet med barn med autism.

G o E Kristoffersen. *Status på gården. Et hjem for unge med autism*. Ny Allerödgård 1982-1994. Förlaget PARENTEs, Danmark. 181 sidor. .

Boken skildrar en lantgård där det bor 15 unga vuxna med autism. Gården drivs som kollektiv och man har orienterat sig alltmer mot TEACCH-modellens tydliggörande metodik.

Theo Peeters. *Autism - Från teoretisk förståelse till praktisk pedagogik*. Liber 1998. 232 sidor.

En bok som ger praktiska råd till lärare, skolledare, vårdare, föräldrar m fl om hur man utvecklar en egen pedagogisk metodik i arbetet med autistiska barn och ungdomar.

Susanne Schäfer. *Stjärnor, linser och äpplen - att leva med autism*. 153 sidor. 1996. Bokförlaget Contura.

En skildring av hur författaren, en ung tysk kvinna, lär sig leva med sin autism. En del av mammans anteckningar från Susannes barndom finns med.

Lena Söderberg. *Livstecken. Språkutveckling hos en döv pojke med autism*. 96 sidor.

Lena Söderberg har arbetat som personlig assistent till Jon, 6 år, som har autism och är döv. I boken beskriver hon arbetet med att ge Jon ett språk.

Wanda Waclaw. *Barn med autism och Asperger syndrom. Praktiska erfarenheter från vardagsarbetet*. Futurum förlag 1999. 143 sidor.

En praktisk och användbar bok i hur man arbetar med barn med autism.

Autism och autismliknande tillstånd hos barn och ungdomar. Allmänna Barnhuset, Socialstyrelsen. 1999. 91 sidor.

Hur kunskaperna under en 20-årsperiod ökat dramatiskt vad gäller autism.

Stödteam Autism. Utvärdering av ett projekt i Örebro län. Del 1 och 2. Monika Eklund. 1995. Ca 50 sidor plus bilagor. Habiliteringsförvaltningen i Örebro.

Erfarenheter från arbetet kring barn med autism i Örebro län.

Hjälpmedel

Gudrun Björklund och Marcus Wilhelm. *Datorer anpassade till personer med måttlig utvecklingsstörning.* Hjälpmedelsinstitutet 1995. 52 sidor.

Förslag till användargränssnitt som passar personer med måttlig utvecklingsstörning.

Bodil Jönsson och Arne Svensk. *Teknik och förståndshandikapp.* Natur och Kultur 1994. 77 sidor. En bok som pläderar för nytänkande inom hjälpmedelsområdet.

Bodil Jönsson, Ruth Bauth och Arne Svensk. *Ge oss bara redskapen.* Natur och Kultur 1996. 143 sidor.

En fortsättning av föregående.

Elisabet Lindström och Birgitta Wennberg. *Grepp om livet - en väg till begåvningsstöd.*

Hjälpmedelsinstitutet. 1996. 126 sidor. (Bok, studiehandledning och 4 video.)

Ett arbetsredskap för personal. Boken presenterar ett strukturerat arbetssätt för att ta reda på vilka svårigheter en person med utvecklingsstörning har i vardagen.

Gunnel Winlund. *Tänk om... Begåvningshjälpmedel för personer med grav utvecklingsstörning.*

Hjälpmedelsinstitutet. Stiftelsen ala. 1996, 125 sidor. Bok och video.

Alltför många hjälpmedel blir liggande i garderoberna. Gunnel Winlund visar hur man förbättrar hjälpmedelsstödet för personer med grav utvecklingsstörning. Mycket handlar om behovet av kunnig och engagerad personal.

Kerstin Åberg. *Trygg med tiden - om tid och tidshjälpmedel.* Hjälpmedelsinstitutet 1999. 40 sidor.

Praktiska råd och tips på hjälpmedel som underlättar för utvecklingsstörda att få grepp om tiden.

Begåvningsstöd och attityder. Hjälpmedelsinstitutet. 1995. (Slut på förlaget. Kan beställas på bibliotek.)

En skrift om de problem som kan uppstå i samspelet med omgivningen när man har begränsade begåvningsresurser.

Slingan - att lära sig köra med slingstyrning. Hjälpmedelsinstitutet 1999. 60 sidor. Bok och video.

Hur man lär gravt flerfunktionshindrade att själva köra sin elrullstol med slingstyrning

Klara mera med begåvningsstöd. Handikapp & Habilitering i Stockholms läns landsting 1999. 86 sidor.

Syftet med denna skrift är att sprida kunskap om hjälpmedel till vuxna personer med utvecklingsstörning. En presentation av de flesta bra begåvningshjälpmedlen.

Hjälpmedelstankar. 1998. 22 sidor.

Goda exempel - betydelsen av en hjälpmedelstänkande omgivning. 1998. 30 sidor. Riksförbundet FUB.

Tips om hur man förbättrar hjälpmedelssituationen för personer med utvecklingsstörning.

Hjälpmedel för funktionshindrade.

Socialstyrelsen. Meddelandeblad nr 21/99. 9 sidor.

En information om vad som gäller när man behöver hjälpmedel.

Våld och hot

Gunilla Gerland. *Hur kan man förstå och behandla utagerande och självskadande beteende vid autism.* Riksföreningen Autism, 2000.

Om de svåra problemen runt personer med autism som skadar sig själva.

Jaques Heijkoop. *Hjälp, jag kan inte . En samling berättelser om utvecklingsstörda, allvarliga beteendeproblem, personal och anhöriga.* 1996. 135 sidor. Recreo förlag.

Genom en rad exempel pläderar boken för en strukturerad och beteendemodifierande metod för att handskas med allvarliga beteendeproblem hos personer med utvecklingsstörning.

Anders Jansson. *Om konfliktsituationer mellan utvecklingsstörda och personal. Planeringsunderlag för en arbetsplatsberedskap.* 1996. 45 sidor.

En genomgång av konflikthantering i arbete med personer med utvecklingsstörning.

Mila Johansson, Lennart Hagberg och Helen Andersson. *Ett sätt att möta utvecklingsstörda med psykisk ohälsa.* Handikapp och socialförvaltningen i Älvsborgs län. 1997.

Om hur en gruppbostad utvecklat ett arbetssätt för att möta behoven hos utvecklingsstörda med psykiska problem.

Stefan Sandström. *Våld och hot i människovårdande yrken. Teori och bemötande.* Liber 1998. 216 sidor.

En bred genomgång av olika våldsförebyggande metoder i arbetet med våldsbenägna personer.

Anhöriga

Inger Blom och Malena Sjöberg, *Syskonliv.* Utbildningsförlaget Brevskolan 1996, 108 sidor.

Boken handlar om hur det är att leva i en familj där någon av syskonen har ett funktionshinder. Den bygger på intervjuer som präglas av värme och medmänsklighet.

Jane Brodin. *Avlösarservice som stöd till barn med funktionsnedsättningar.* En enkätstudie i 245 kommuner. 1995. 69 sidor.

En genomgång av hur kommunernas avlösarservice till föräldrar med funktionshindrade barn fungerar.

Maud Deckmar. *Freds Bok.* Ord & Tanke - eget förlag. 1998. 208 sidor.

Hur det är att ha en son med utvecklingsstörning och autism.

Anders Gustavsson. *Samhällsideal och föräldraansvar.* Liber 1989. 171 sidor.

Visar hur beroende föräldrar till barn med funktionshinder är av att få ett bra stöd från samhället.

Marie-Louise Haegermark. *"Mår hon bra så mår jag bra". Likheter och skillnader i mäns och kvinnors upplevelser av att få och leva med ett funktionshindrat barn samt hur detta kan påverka parrelationen.* Omsorgsnämnden i Stockholms län. 1996.

Om parrelationer och kriser hos föräldrar till barn med funktionshinder.

Ingrid Nilsson. *OmSorg.* Liber, 1996. 142 sidor.

En skildring av hur det är att vara förälder till ett utvecklingsstört barn.

Tomas Sjödin: *När träden avlövas ser man längre från vårt kök.* Förlaget Trots allt 1997. 161 sidor. 5:e upplagan.

Om att förena tro och gudsbild med föräldraskap till två svårt funktionshindrade barn.

Ann-Marie Stenhammar. När Arvid ler leker livet. Föräldrar till barn med rörelsehinder berättar om sina livsvillkor. *RBU.*1999. 97 sidor.

Intervjuer med sju föräldrar till rörelsehindrade barn

Monika Jeal Söderberg, Niklas Rydén och Monika Bennet. Helena, hennes föräldrar och hennes vårdpersonal. Omsorgsförlaget, 1996.

Om samarbetet mellan personal och anhöriga.

"Från misstro till förhoppning". Anhörigas upplevelser av vårdhemsavvecklingen. Socialstyrelsen 1999. 38 sidor.

En undersökning av hur anhöriga upplevt vårdhemsavvecklingen i 7 landsting.

Jag finns också! Om att vara syskon till en bror eller syster med svår sjukdom eller handikapp. Allmänna Barnhuset 1999. 59 sidor.

En redovisning av den forskning som finns runt syskonsituationen.

Ett helvetes liv - fyra berättelser om att vara pappor till barn med NFP - neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Förlag Gravander och Widerlöv 2000. 136 sidor.

Om sorger och glädjeämnen när man har ett barn med DAMP.

När livet vändes upp och ner - från förälder till förälder. Riksförbundet FUB 1998. 34 sidor.

Om att vara förälder till barn som har ovanliga funktionshinder tillsammans med utvecklingsstörning.

Downs syndrom

Göran Annerén m fl. *Downs syndrom. En bok för föräldrar och personal.* Liber 1996. 192 sidor.

En gedigen lärobok om Downs syndrom. Medverkar gör barnläkaren och genetikern Göran Annerén, språkforskaren Iréne Johansson, psykologen Inga-Lill Kristiansson och juristen Lars Lööv.

Evy Kollberg. *Barn med Downs syndrom i familjeperspektiv.* Natur och Kultur 1997. 179 sidor.

Hälften av alla familjer som fått ett barn med Downs syndrom tycker inte att de fått den tidiga hjälp som de hade behövt. Detta framgår bl a av denna omfattande undersökning av hur stödet till familjerna och barnen fungerar.

Olika handikappgrupper

Ylva Hermansson, *Cornelia de Langes Syndrom, Information till familjer m.fl.* Socialstyrelsen och Omsorgsnämnden i Stockholm, 1998, 60 sidor.

En allsidig och mycket sakkunnig liten skrift om detta speciella syndrom.

Smith-Lemli-Opitz syndrom. 1995, 32 sidor. Riksförbundet FUB.

Information om detta syndrom från FUB:s intressegrupp för SLO.

Psykioterapi

Barbro Carlsson. *Psykioterapi för vuxna personer med psykisk utvecklingsstörning.* Omsorgs- och Habiliteringsverksamheten i Lund 1999. 89 sidor.

Ett projekt som arbetat med psykioterapi för att stödja utvecklingsstörda.

Yvonne Folkesson. *Psykioterapi för människor med funktionshinder.* Allmänna Barnhuset. 1995. 57 sidor.

Många fördomar och negativa attityder finns alltså kring människor som har ett intellektuellt funktionshinder. En av dessa är att man inte skulle kunna tillgodogöra sig psykioterapi på grund av sitt funktionshinder. Skriften är en kraftfull plädering för utvecklingsstördas rätt till detta stöd.

Inga Sommarström m fl. *Psykioterapi och utvecklingsstörning.* Liber 1995. 180 sidor.

En insiktsfull bok om hur personer med utvecklingsstörning kan få hjälp att bearbeta upplevelser av sitt handikapp.

Birgitta Zenker. *Psykioterapi med utvecklingsstörda barn.* Liber 1995. 168 sidor.

En bok med många fallbeskrivningar och ett stort avsnitt om jagets betydelse för individuationsutvecklingen.

LSS

Hans Bengtsson. *Från central intention till lokal verklighet.* 1997. 187 sidor. Wigforssinstitutet, Hälsohögskolan i Halmstad.

Utifrån studier av hur LSS- och LASS-ärenden behandlas i olika kommuner, drar författaren slutsatsen att rättighetslagstiftningen i Ingå lunda garanterar en likvärdig behandling över hela landet.

Karl Grunewald och Carl Leczinsky. *Handikapplagen LSS.* 1999. 379 sidor. Norstedts juridik AB. Boken har redan kommit ut i tre upplagor. I den finns lagtext, kommentarer, införelagelagen, LASS samt de viktigaste delarna av socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen mm. Ett nödvändigt uppslagsverk.

Barbro Lewin. *LSS-uppföljning i Uppsala.* Institutet för folkhälso- och vårdvetenskap 1999. 45 sidor.

En inventering av hur klienter och anhöriga upplever LSS-insatserna i Uppsala.

Kerstin Liljedahl. *Handläggning enligt Lagen om Stöd och Service*. Rapport 1995:7. Blekinge Forskning- och Utvecklingsenhet.

En rapport om hur rättighetslagen LSS handläggs i kommunerna.

Gustav Svensson. *Skälig levnadsnivå och goda levnadsvillkor. Bedömning i förvaltningsdomstolar och socialnämnder*. Norstedts Juridik 2000. 350 sidor.

Om hur rättighetslagen LSS fungerar i förhållande till Socialtjänstlagen, SoL.

Handikappreformen. Slutrapport. Socialstyrelsen 1997:4. 250 sidor.

Ett gediget arbete som ger en nära nog heltäckande bild av hur stödet till funktionshindrade utvecklats sedan handikapplagens tillkomst.

Individuell plan på den enskildes villkor. Socialstyrelsen 2000. 58 sidor.

Det är alldeles för få som begär individuell plan enl LSS. Detta är en studie som försöker undersöka varför.

En samlad lag om vård och omsorg? Svenska Kommunförbundet 1999. 168 sidor. Kommentus förlag.

En omdebatterad bok som pläderar för att skrota rättighetslagstiftningen för funktionshindrade.

Tjänstegarantier och klagomålshantering - en väg till ökat medborgarinflytande? Kommentus förlag 1999. 32 sidor.

En debattskrift från Kommunförbundet som pläderar för förbättrad klagomålshantering i kommunerna.

Kvalitet i Omsorgerna

Mathias Brandin Beltramo, Marianne Johansson och Owe Anbäcken. *Kvalitet i omsorgerna*. Liber 1996. 190 sidor.

Om kvalitetstänkande inom omsorgerna. Diskuterar ingående vad som kännetecknar en god omsorg och presenterar en metod för att förbättra kvalitén i stödet till funktionshindrade.

Per Holm m.fl. *Liv och kvalitet i omsorg och pedagogik*. Studentlitteratur. 1994. 199 sidor.

Ett stort antal uppsatser som syftar till att ersätta normaliseringsideologin inom omsorgerna med ett socialpedagogiskt och mer differentierat förhållningssätt.

Övrigt

Karin Aronsson. *Barns världar - barns bilder*. Natur och Kultur 1998. 280 sidor med 165 illustrationer, de flesta i färg.

Har ett utförligt och intressant kapitel om Konst och känsla i särskoleungdomars bilder.

Monica Björkman och Lars Molander. *När utvecklingsstörda åldras*. Liber 1995. 144 sidor. Medicinska, psykologiska och sociala synpunkter på åldersförändringar hos personer med utvecklingsstörning.

Helena Bogsten, Ockie Hanssen, Helene Wenig Fidler. *Synundersökning av vuxna personer med utvecklingsstörning*. Omsorgsverksamheten i Stockholms läns landsting. 21 sidor.

En praktisk handledning i hur man förbereder och genomför synundersökningar på personer med utvecklingsstörning.

Jane Brodin. *Självuppfattning hos personer med utvecklingsstörning. En intervjustudie.*

Forskningsrapport nr 15, 1997, 88 sidor, Lärarhögskolan i Stockholm.

Många personer med utvecklingsstörning har en negativ självuppfattning visar denna studie.

Jane Brodin. *Vänskap. En intervjustudie med personer med utvecklingsstörning.* Lärarhögskolan i Stockholm. 1998. 52 sidor.

Om utvecklingsstördas nätverk och sociala relationer.

Ritva Gough, Maria Modigh. *Leva med personlig assistans.* Liber 1996. 112 sidor.

Baserar sig på erfarenheter av hur arbetssättet med personlig assistans och samarbetet mellan assistenter och brukare fungerar.

Anders Gustavsson, *Inifrån utanförskapet. Om att vara annorlunda och delaktig.* Johansson och Skyttmo förlag 1998, 258 sidor.

En studie av fyra unga lindrigt utvecklingsstördas vardag.

Kristina Gustafsson Bonnier. *Jag skulle sakna honom så förfärligt mycket...* 1994, 68 sidor.

Omsorgsnämnden Stockholm.

Intervjuer med funktionshindrade barn och vuxna om deras sociala relationer.

Sture Gustavsson. *Etik - att handla ansvarigt.* Liber 1996. 102 sidor.

Om etiska överväganden inom vård och omsorg,

Berit Lagerheim. *Att utvecklas med handikapp - Möjligheter och begränsningar hos barnet, familjen och omgivningen.* Liber 1988. 242 sidor.

Behandlar de många problem och frågeställningar som utvecklas kring ett barn med handikapp.

Ingrid Liljeroth. *En Idé och dess utveckling. Antroposofisk läkepedagogik och socialterapi i historisk jämförelse med allmänna omsorger och särskola.* Institutionen för Socialpedagogik, Göteborg. 224 sidor.

En lärd och innehållsrik bok om de läkepedagogiska institutionerna i Järna.

Lotta Löfgren-Mårtensson. *Sexualitet och integritet. Om anpassad sex- och samlevnads kunskap för personer med utvecklingsstörning.* Johansson & Skyttmo förlag 1997. 199 sidor.

Beskriver utvecklingsstördas problem med sexualiteten och ger goda råd till personal och anhöriga.

Lars Molander. *De utvecklingsstörda och döden.* Eget förlag. 1997. 90 sidor.

En bok om hur man hjälper den utvecklingsstörde att handskas med död och andra svåra förluster.

Britt Nedestam m. fl: *Lästips för barn med utvecklingsstörning.* 1996. 83 sidor.

Tips om bra litteratur för högläsningstunderna.

Gerd Peterson. *Handikapp och fritid.* Liber 1998. 154 sidor.

Vilka är hindren och möjligheterna när personer med funktionshinder ska skapa sig en meningsfull fritid?

Karin Renblad. *Socialt nätverk. Vuxna personer med utvecklingsstörning och deras sociala nätverk*. Lärarhögskolan i Stockholm 1998, 117 sidor.
En intervjustudie.

Rundblad, Norén och Palmblad. *Decentraliseringens gränser. Gränsöverskridandets problematik inom kommunal handikappomsorg*. 1996. 184 sidor. BAS förlag. Göteborgs universitet.
Om kommundelarnas bristande ansvar för handikappomsorgen i Göteborg.

Staffan Sandén, Magnus Tideman. *Detta är inte en politisk fråga?* 1997. Wigforssinstitutet, Hälsohögskolan i Halmstad.

Kommunerna tog över omsorgerna av ideologiska skäl. Efterhand har dock de ekonomiska och byråkratiska målen blivit styrande. Detta konstaterar författarna efter att ha intervjuat ett 50-tal politiker och ledande tjänstemän i Halland.

Marit Sundet. *Jeg vet jeg er annerledes - men ikke bestandig*. 1997. 262 sidor. Akademisk avhandling. Institutionen för kulturanthropologi och etnologi.

En annorlunda synvinkel på omsorgerna. Marit Sundet är antropolog och i hennes doktorsavhandling studerar hon bl a hur människor med utvecklingsstörning uppfattar sig själva.

Magnus Tideman. *Lever som andra*. 1997. 200 sidor. Wigforssinstitutet, Hälsohögskolan i Halmstad.

I sex år studerade Magnus Tideman kommunaliseringen av omsorgerna i Halland. En läsvärd och bitvis dyster läsning.

Magnus Tideman. *Normalisering och kategorisering*. Doktorsavhandling. Johansson och Skyttmo förlag 2000. 360 sidor.

Magnus Tidemans doktorsavhandling där han väver samman sina studier av handikappideologi och välfärdspolitik.

Bemötandeutredningen

När åsikter blir till handling - en kunskapsöversikt om bemötandet av personer med funktionshinder (SOU 1998:16).

Kontrollerad och ifrågasatt - intervjuer med personer med funktionshinder (SOU: 1998:48).

Arbetsförhållanden och attityder - professionellas möten med personer med funktionshinder (SOU 1998:121).

Kvinnor, män och funktionshinder (SOU 1998:138).

En särskild utsatthet - om personer med funktionshinder från andra länder (SOU 1998:139).

Lindqvists nia (SOU 1999:2). Fakta info direkt.

Bemötandeutredningen lade ner ett omfattande arbete för att kartlägga funktionshindrades livsvillkor i Sverige. I den omdebatterade slutrapporten lägger Bengt Lindqvist fram en rad förslag för att förbättra stödet.

Kom ut-projektet. Utvärdering av kommunaliseringen av omsorgerna om utvecklingsstörda.

Slutrapport. Centrum för handikappforskning vid Uppsala universitet, 1998, 130 sidor.

Om måttliga framsteg och stora underlåtenhetssynder efter kommunaliseringen av omsorgerna.

Handikappfrågor inom social- och hälsovårdspolitiken. Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, NSH, 1999. 67 sidor.

En översikt över handikappolitiken i Norden.

Handikapporganisationer i Norden. Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, NSH, 1999. 48 sidor.

En genomgång av alla Nordiska handikapporganisationer med adresser.

Ätboken - en handbok om ätproblem hos barn med cerebral pares. Socialstyrelsen 1998. 80 sidor. Ett arbetslag på Bernadottehemmet i Uppsala redogör för principerna när man ska mata personer med svåra funktionshinder.

Röster från invandrare. 1997. 28 sidor. Riksförbundet FUB. Om invandrare och utvecklingsstörning.

Projekt om utvecklingsstörning. 1998. 150 sidor. Riksförbundet FUB. En komplett sammanställning av forsknings- och utvecklingsarbeten om utvecklingsstörning.

Frivilligt socialt arbete i ett handikappolitiskt perspektiv. Nordiska Nämnden för Handikappfrågor. 1995. 51 sidor.

En kartläggning av det frivilliga, icke-professionella, stödet till funktionshindrade i Norden.

Hälsa och funktionshinder. Nationella folkhälsokommittén underlagsrapport 18. 2000. 66 sidor. En rapport från en statlig utredning som undersöker hälsoläget för personer med funktionshinder.

Standardverk och antologier

Ann Bakk och Karl Grunewald red.

Omsorgsboken. 1998. 396 sidor. Liber.

Sedan den första *Omsorgsboken* kom ut 1973 har den sålts i över 100000 ex. Ett femtiotal författare medverkar och boken fyller alltså sin uppgift med råge! Här finns de nödvändiga baskunskaperna för anhöriga och omsorgspersonal. Ett standardverk att ständigt återvända till och hämta inspiration ur!

Karl Grunewald red. *Medicinska omsorgsboken.* Natur och Kultur 1997. 330 sidor.

Denna bok utkom i sin första version 1979. Sedan dess har den utvecklats till att bli ett standardverk vid de eftergymnasiala påbyggnadsutbildningarna och en nödvändig uppslagsbok inom alla verksamheter där man möter personer med utvecklingsstörning. Tillsammans med *Omsorgsboken* utgör den de två nödvändiga grundstenarna för alla som vill skaffa sig gedigna kunskaper om utvecklingsstörning. Här finns allt från orsaker till utvecklingsstörning, hjärnans utveckling, epilepsi och psykiatriska komplikationer till betydelsen av munhygien och en genomgång av olika läkemedel.

Gunilla Hallerstedt red. *På tal om utvecklingsstörning och autism.* Carlssons förlag 1997. 255 sidor.

Bokens viktigaste uppsats handlar om språk och språkutveckling hos personer med utvecklingsstörning och autism. Hela boken har udden riktad mot den biologism som styr mycket av forskningen runt intellektuella funktionshinder.

Sture Gustavsson, Lars Molander. *Stöd och omsorg för utvecklingsstörda.* Natur och Kultur 1995. 202 sidor.

En gedigen faktabok om utvecklingsstörningen och det samhälleliga stödet.

Tullie Rabe och Anders Hill, red. *Boken om integrering. Idé, teori, praktik*. Corona AB 1996. 173 sidor.

Boken handlar mest om barn och ungdomar. Elva författare skriver om de vanligaste funktionshindren i förskola och skola. Bl a Anders Gustavsson om hur den första generationen utvecklingsstörda ungdomar klarar sig som unga vuxna och Jerry Rosenqvist om begreppet integrering historiskt och semantiskt.

Magnus Tideman, red. *Perspektiv på funktionshinder och handikapp*. Johansson och Skyttmo förlag 1996. 353 sidor.

Tjugo personer skriver om barn och vuxna med funktionshinder och deras situation i allt utom det medicinska området. Intressanta kapitel:

Karin Sonnanders om utvecklingsstördas livskvalitet,

Egil Anderssons och Maria Lawenius om hur familjen påverkas av ett barn med funktionshinder,

Yvonne Folkessons och Evy Kollbergs om utvecklingsstörning, psykosexuell utveckling och eventuellt föräldraskap,

Jerry Rosenqvists om undervisning av elever med funktionshinder,

Anders Gustavssons om utvecklingsstörning i dagens och gårdagens samhälle - får integreringsgenerationen plats i samhället?

Magnus Tideman, red. *Handikapp: synsätt, principer, perspektiv*. Johansson och Skyttmo förlag 1999. 325 sidor.

En fullmatad antologi med bidrag från 19 författare som tar upp funktionshinder och samhälle ur olika perspektiv.

Historisk litteratur

I denna genomgång av historisk litteratur med inriktning på personer med utvecklingsstörning har vi även tagit med äldre litteratur av intresse. För omdömena svarar Karl Grunewald och Hans Hallerfors. Sammanställningen har skett i samarbete med tidskriften INTRA.

Utgångspunkten för våra värderingar av litteraturen har varit att en historiebok framför allt ska berätta om dem det handlar om: de personer med utvecklingsstörning som varit föremål för de omsorger som skildras. Eftersom många av dessa saknar förmåga att berätta om sina erfarenheter så krävs det mycket arbete av historieskrivaren. Bilder, dokument och intervjuer med närstående är bra källor. Den som däremot tror att omsorgernas historia är förvaltningstjänstemännens historia har nog tagit miste.

Länshistorik

Från idiot till självständig människa. Bilder från omsorgen i Dalarna.

Av Helena Kåks. Dalarnas Museum.

1987. 63 sidor.

En utmärkt historiebok! Trots det blygsamma omfånget ger den ändå en levande bild av institutionsepoken i Dalarna. Trots att bilderna är av skiftande kvalitet vågar man lyfta fram dem. Och dessa bilder talar! En klassiker som tyvärr är slutsåld. Nytryck rekommenderas!

90 år av Omsorg.

Landstinget i Halland. 1991. 79 sidor.

Även Halland har valt en häftesform för sin historik. Den liknar på många sätt Dala-historiken men texten är tungfotad och stundtals övertydlig. Tonvikten ligger mer på myndighetsutövning än på att ge inblickar i verkligheten. Men som historiebok står den sig gott.

Historik över omsorgernas utveckling i Göteborgs och Bohus län 1863-1980.

Av Arne Larsson. 1983. 87 sidor.

Arne Larsson är en legendarisk särskollärare som avancerade till föreståndare för Stretereds vårdhem (från 1947) och senare till omsorgsdirektör 1969-78. Han avslutade sin bana genom att ställa samman denna historik. Det är en saklig och läsvärd skrift som dock tyngs av trista uppräknings och en alltför idylliserande beskrivning av utvecklingen.

Omsorgernas utveckling i Göteborgs och Bohus län 1980-1988.

Av Karin Odeback-Bagger och Hans Wrenne. 1989. 64 sidor.

En betydligt piggare och mer lättläst uppföljare till föregående historik. Här finns inte minst ett rikt bildmaterial med tonvikt på vardagslivets förändring under dessa omvälvande år.

Är du inte riktigt klok?

Av Jan Larsson och Ulla Hasselqvist. 1995. 125 sidor.

Av vad som först var en utställning om omsorgerna i Göteborgs och Bohus län har blivit en annorlunda och läsvärd historik. Författarna kopplar ovana grepp och myntar nya termer för utvecklingen. Ibland bär det, ibland inte. Det märks att författarna känner den vård de skildrar. Intervjuerna är lysande.

"Dessa arma varelser". Vård och undervisning av psykiskt utvecklingsstörda i Blekinge 1886-1986.

Redaktör Göran Karlsson. Sociala nämnden i Blekinge läns landsting. 1988. 182 sidor.

Detta är en genomarbetad och noggrann redovisning med alla ansvariga namngivna ända från historikens början. Omsorgerna i Blekinge skakades av flera tråkiga skandaler som beskrivs. Fattigdomen lyser igenom. Imponerande forskning ligger bakom bokens tillkomst.

Att se...

Om omsorgerna i Gävleborg.

Av Maria Hedenvind. Landstinget i Gävleborg. 1994. 155 sidor.

En mycket personlig skildring av omsorgerna i denna landsdel. Trots den lite röriga dispositionen finns här så mycket av historia, nutid och funderingar om framtiden att boken borde spridas långt utanför Gävleborgs gränser.

Från Boda sinnesslöanstalt
till egen nyckel.

En beskrivning av utvecklingsstördas historia i Västernorrlands län under 100 år 1894-1994.
Av Laila Ahlberg och Ulla Manhem. Landstinget Västernorrland. 1994. 60 sidor.
Ett häfte med statistik, ekonomi, utdrag ur dagordningar m.m. Mycket instruktivt.

Omsorgsförvaltningen på Gotland 1954-1992.

Av Gunilla Andersson-Linder. 1993. 32 sidor.

Detta är ett häfte med nog så stort innehåll. Först 1954 fick invånarna på Gotland några omsorger på ön. Före det skickades de flesta till Blekinge. Men sedan gick det desto fortare med byggandet. Och med nedläggningen!

"Nog kände jag hemlängtan..."

Några omsorgstagare berättar.

Av Mats Eklöf. Gotlands kommun. 1990. 32 sidor.

Till Ekshagens skolhem i Karlshamn deporterades många gotlänningar. Där fanns en mekanisk "piskmaskin" som användes när barnen skulle straffas! Detta lilla häfte följer några personers vandring mellan anstalter, arbetshem och vårdhem. Läsvärd!

Från institution till gruppboende

Av Lars Ricknell. Västerbottens län. 1996. 180 sidor.

I Västernorrland hette det stora vårdhemmet Brattby. Om detta och mycket annat kan man läsa i denna mycket gedigna historik. Ja, faktiskt är detta nog den mest helgjutna historiken - här finns fakta, berättelser om märkliga människoöden och fängslade skildringar av hur en grym och omänsklig vårdapparat förvandlas till något bättre. Det enda man saknar är bilderna!

Från idiot till medmänniska.

En historisk skildring av den sörmländska omsorgens utveckling.

Av Sven Schön och Britt-Marie Rönnbäck. Landstingsarkivet i Sörmland. 1995. 375 sidor.

Den tjockaste av alla landstingshistoriker! Mycket påkostad med rikligt med både historiska foton och färgfoton. Men, bortsett från en inventering från 1904, inget om dem det gäller eller deras anhöriga. Däremot allt om platsantal, chefer och politiker...

Omsorger i hundra år.

Av Lars-Olof Jacobson. Malmöhus läns landsting. 1978. 86 sidor.

I Skåne var man tidigt ute. Denna historik ägnas mycket åt den första delen av de hundra åren. Man lär sig mycket om särskolan i Lund och man får studera noggranna plock ur protokoll och beslut.

Utvecklingsstörd då och nu.

Av Agneta Wågman. Värmlands landsting. 1994. 140 sidor.

Omsorgerna i Värmland bestod en gång av de tre vårdhemmen Ulleberg, Björkåsen och Sätter. I denna ambitiösa och läsvänliga historiebok finns det mesta: Fina bilder som verkligen berättar, fängslade skildringar av livet förr, intervjuer och hårda fakta. Rekommenderas!

Som i en annan värld.

Redaktör Staffan Rudstedt. Omsorgsnämnden, Stockholms läns landsting. 1995. 308 sidor.

En lika påkostad som trist historik över omsorgerna i Stockholms län. 300 sidor med ett innehåll som kunde fått plats på 30! Av dem som begåvats med namn, bild och fylliga intervjuer är 17 politiker och 4 chefstjänstemän. Ingen är personal, ingen är anhörig och ingen är utvecklingsstörd!

De gjordes synliga. Berättelser om vården av utvecklingsstörda i Kronobergs län 1960-1994.

Sociala förvaltningen, Landstinget Kronoberg.

140 s. 1995. Tel 0470-77 62 23.

En påkostad bok med fin lay-out. Här är det praktiskt taget bara personer med utvecklingsstörning, vårdare och föräldrar som kommer till tals. Det var först 1966 som landstinget i Kronoberg fick en egen styrelse för omsorgerna. Då hade man inte en enda särskola och endast ett enda litet vårdhem! Men ett flertal privata.

Tiden gav dem ett värdigt liv

Av Ulf Jönsson. Om utvecklingsstörda i Östergötland 1878-1995

232 s. 1998. Carlssons bokförlag. Tel 08-411 23 49.

En lågmäld, men mycket innehållsrik, historik som lyfter långt utöver de östgötska vyerna. Från de gamla träkåkarna Lilla Mariehof utanför Söderköping där en uppfostringsanstalt för sinnesslöa barn startades 1878, över Storängen, Västra Ny, Skarphagshemmet och Hjulsbrohemmet, till inackorderingshem och gruppboheter. En uppbygglig historik!

Vårdhemshistorik

Boken om Västra Mark.

Av Karl-Henrik Lindqvist. Örebro Läns Landsting. 1983. 170 sidor.

En spännande bok! Trots att där inte finns ett enda porträtt, inte en enda intervju och inga försök att skildra vardagen på denna statliga anstalt för "asociala imbecilla kvinnor" så lyckas den ändå genom sin fängslande dokumentation måla fram bilden av detta lilla helvete på jorden. En rysare!

Slagstahemmet och dess förhistoria (1870-1970).

Av Herbert Scharin. Stockholms läns landstings omsorgsnämnd. 1990. 152 sidor.

En torr men innehållsrik historik över ett av de första särskoleinternaten. Där skapades den första generationen pedagoger inom omsorgerna!

Slagsta seminarium - ett stycke utbildningshistoria.

Av Ingrid Lundborg, Birgit Milton, Ellen Plam och Ingrid Thalén. Slagstalärarnas kamratförening 2000. 134 sidor.

Slagstaseminarieriet var under många år banbrytande för att utveckla pedagogiken vid arbete med utvecklingsstörda barn. Här berättar gamla seminarister sina minnen.

Slagsta skola och seminarium och dess föregångare. Skolan för sinnesslöa barn i Stockholm. Ideologi och praktik i undervisning av barn med utvecklingsstörning 1970 - 1950.

Av Håkan Brockstedt. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet. 2000. 231 sidor.

En vetenskaplig redovisning för hur undervisningen för sinnesslöa utvecklades i vårt land med influenser från framförallt Frankrike. Analyserar betydelsen av ett antal pionjärer, hur testningen introducerades liksom olika undervisningsmaterial m.m..

Hågas historia.

Av Torbjörn Svensson. Social- och omsorgsverksamheten i Uppsala län. 1995. 296 sidor.

Första hälften av boken handlar om de tidiga omsorgerna. Sedan blir det mest den stora anstalten Håga by i Uppsala. Många intervjuer och intressanta skildringar. En innehållsrik och föredömlig historik.

Hemmet.

Betaniahemmet 1895-1995.

Av Janne Larsson. Föreningen Betaniahemmet i Göteborg. 84 sidor.

Bengta Hansson kom från Johannesberg och startade den första institutionen för sinnesslöa i Göteborg. Det blev sedan vårt lands största enskilda anstalt. Ett vackert häfte med många fina bilder. Halva innehållet består av föredömliga intervjuer av utvecklingsstörda personer som var med.

Johannesberg - en vårdhistoria.

Av Ann Wiking. Länsmuseet i Skara. 1995. 104 sidor.

Ett mästerverk! Välskriven och fängslande! Fantastiska bilder!

Carlslunds vårdhem 1901-1988.

Av Herbert Scharin. Omsorgsnämnden i Stockholm. 1993. 280 sidor.

En mycket ambitiös bok byggd på forskning och intervjuer med både utvecklingsstörda, anhöriga, personal och politiker. Mycket fakta och protokoll. Värjer inte för konflikterna runt ett av våra allra största vårdhem.

Från tvångströja till frihet - via Jättunahemmet.

Av Ylva-Kristina Sjöblom. Landstingsarkivet i Sörmland. 1995. 106 sidor.

1965 invigdes Jättunahemmet i Flen med stor pompa. 360 platser blev det som mest. Sen började nerräkningen och 30 år senare hade alla flyttat. Omsorgernas förhoppningar och besvikelser i ett nötskal. Det blev helt enkelt aldrig bra nog och sämst av alla hade barnen det. - En levande liten skrift där även anhöriga kommer till tals och kritiken får sin plats.

Salberga sjukhus.

En dokumentation av verksamheten 1930-1986.

Av Eiwor Sandberg. Västmanlands läns landsting. 1987. 42 sidor.

Detta häfte beskriver Salberga från personalens synvinkel. Ger många exakta beskrivningar av hur det gick till och hur det var, men inget av alla de motsättningar och skandaler som härjade på sjukhuset.

Röster från Vipeholm.

Redigerad av Cecilia Carlén-Nilsson och Ulla Holmér.

Stiftelsen medicinhistoriska museerna i Lund och Helsingborg. 1998. 128 sidor.

På Norra Kyrkogården i Lund finns en märklig gravsten. På den står det ingraverat "Minne över patienter från Vipeholms sjukhus som har fått sitt sista vilorum 1935-1965. Var resan stormig huru skön är hamnen."

Under denna gravsten ligger 560 kvinnor, män och barn. Kanske är detta vårt lands största anonyma massgrav från modern tid.

På 30-talet kom man till Vipeholms sjukhus i godsvagnar med halm på golvet. Järnvägsspåret ledde ända in i anstalten. Där levde som mest 1 000 personer med utvecklingsstörning. De traskade runt på rastgårdarna omgivna av höga taggtrådsstaket och de vankade runt i dagrummen för 40 personer plus övervakare. Gav de sig ut i samhället gick de i grupp. Kläderna var gråa, fula anstaltskläder. Vipeholm är kanske den mest skrämmande av landets alla anstalter. Fem år efter Vipeholms slutliga avveckling kom denna historik. Den är, som de flesta anstaltsskildringar (det finns ju en hel del nu) en kluven bok. Å ena sidan andas den glädje över utvecklingen - den drar sig inte för att skildra anstaltens förskräckliga sidor - å andra sidan kan den ändå inte låta bli att hemfalla åt nostalgiska tillbakablickar, skönmålning och försvar av det oförsvarbara.

Barnhus.

Redaktör: Kajsa Ohrlander. Allmänna Barnhuset. 1991. 245 sidor.

En antologi om räddningsanstalter, barnhem, idiotanstalter och uppfostringsanstalter i Norden från 1700-talet och framåt. Ger bakgrund och fakta.

Skolor, daglig verksamhet m m

Tysta skolan - Idiotanstalt - Vårdhem.

Tre epoker i Sofielunds historia.

Utgiven av ABF Kolbäcksdalen 1993.

142 sidor.

I Västmanland var man ovanligt tidigt ute med att öppna en idiotskola, låt vara att det hela började med döva barn. Det blev sedan den stora centralanstalten Sofielund. Här intervjuas både personer med utvecklingsstörning, personal och politiker.

Nannylundsskolan 1883-1983.

Landstinget Jönköping 1983. 79 s.

En fin liten skrift om en av våra första särskolor i landet.

Ekeskolan. En väg till kunskap.

En antologi av Sonja Jarl.

1995. 77 s. Ekeskolan Örebro.

Undervisningen av blinda barn som tillika var utvecklingsstörda startade redan 1886 i Skara. 1922 flyttades den till Lund och 1965 till Örebro. Skriften handlar om skolan från och med den tiden.

**Sveriges första dagcenter.
Syssetsättningsexternat i Stockholms stad.**
Engdahl C. och Eriksson I.
Häfte. 33 s. 1986. Omsorgsnämnden i Stockholm.

Biografier

Åkes bok.

Av Åke Johansson och Kristina Lundgren. Libris förlag. 1993. 122 sidor.
Redan en klassiker! Borde delas ut gratis till all personal och varenda kommunpolitiker i landet!
Åke Johansson vet vad det innebär att bli inlåst på anstalt och sedan, efter 36 år, ta steget ut i samhället.

Alice Sjöberg och hennes livsprojekt.

Av Cecilia Nordqvist. Linköpings universitet, Institutionen för tema, avd för sociologi. 1998. 84 sidor.
En uppsats som berättar historien om Alice Sjöberg, mamma till ett barn med utvecklingsstörning.
Berättar om de svårigheter och glädjeämnen som hon mött och hur hon tog initiativ till att bilda FUB-föreningen i Norrköping.

40 år med utvecklingsstörda. Samtal med Karl Grunewald.

Av Göran Graninger och John Lovén. Bokförlaget Fontes. 1994. 146 sidor.
En fängslande intervjubok med den man som betytt mer än någon annan för att förändra synen på personer med utvecklingsstörning.

En dag ska jag tala om hur det var...

Av Boy Larsson. ABF Gotland. 1988. 52 sidor.
Boy Larsson var en av "hästnäs dårarna" - så kallades barnen som bodde på Hästnäs Särskola på Gotland. Hans väg till upprättelse och människovärde blev lång. Ett litet häfte med sprängkraft!

Andra läsvärda historieböcker

Från politik till praktik. De svenska steriliseringslagarna 1935-1975.

Av Mattias Tydén. SOU 2000:22. 575 sidor.

Den definitiva genomgången av hur de rasbiologiska strömningarna i Sverige drabbade de utvecklingsstörda. Här finns alla fakta om steriliseringslagarnas tillkomst och hur de utövades. Ett imponerande arbete!

"Socialt problem" eller "som andra i gemenskap med andra"

Av Kerstin Färm. Doktorsavhandling. TEMA förlag 1999. 410 sidor

En diger avhandling som har tre stora teman, dels en genomgång av hur steriliseringslagar och rasbiologi kom att präglade mellankrigstidens omsorger med tonvikt på det starka inflytande som

generalinspektören för sinnesslövärderna, Alfred Petrén hade. Dels en intressant studie av den sk T2N-affären som skildrar motståndet mot Hagbyhemmets tillkomst i Nora. När vårdhemmet sedan skulle läggas ned försökte man stoppa nedläggningen med samma argument. Till sist en undersökning av vad som hände de personer med utvecklingsstörning som flyttade från Hagbyhemmet.

Om den offentliga vården.

Av Anders Åman. Arkitektmuseet i Stockholm. 1976. 514 sidor.

En arkitekturhistoria. Så här såg ritningarna ut till de första anstalterna! Så såg tankarna ut som ledde dit! En lika fascinerande som ovanlig vinkel på vår historia. En gigantisk bok om historiken kring alla slags anstalter i vårt land.

Anstalter för utvecklingsstörda. En historisk-sociologisk beskrivning av utvecklingen 1866-1944.

Av Märten Söder. Stiftelsen ala. 1978. 182 sidor. Endast på bibliotek.

Ett måste för den som vill ha hela historien. Visar hur samhällsekonomins svängningar påverkade inställningen till de utvecklingsstörda. Ger bakgrund och statistik.

Den psykiska utvecklingsstörningen.

Av Leo Kanner. Läromedelsförlaget. 1968. 116 sidor. Endast på bibliotek.

En snart 30 år gammal bok som ingen skulle komma ihåg om det inte var så att den ger en så bra introduktion till den internationella (Europeiska) historien. Där finns porträtt av Itard och "den vilde gossen från Avyron", där finns Guggenbühl med sin kliniska mönsteranstalt och där finns Seguin med sina idoga undervisningsansträngningar. Nödvändig läsning.

Handikapphistoria - Tolv personer berättar.

Av Malena Sjöberg. Arbetarrörelsens Arkiv. 1987. 144 sidor. Endast på bibliotek.

Här finns bl a en fin intervju med Vivan Gunnarsson, förälder och aktiv FUB-are.

Huset vi byggde.

INTRA nr 4/94. 36 sidor.

En lättläst historik som berättar allt om de dynamiska åren från 1940-talet fram till den stora handikappreformen 1994.

Likhet och särart. Handikapphistoria i Norden

Red. Bengt Erik Eriksson och Rolf Törnqvist. Bokförlaget Finigraf. 1995. 330 sidor.

Handikapphistoriska föreningen har betytt mycket för att sprida kunskap om den historiska bakgrunden till dagens stöd till funktionshindrade. Ett 30-tal författare belyser utvecklingen vad gäller handikappolitik och intresseföreningarnas framväxt. Bl a finns ett intressant kapitel av Karl Grunewald om de olika idéhistoriska strömningar som styrte utvecklingen under de senaste 50 åren.

Handikapphistoria - Handikappinstitutioner och handikapporganisationer.

Från ett symposium 1987 arrangerat av Arbetarrörelsens Arkiv. 158 sidor. Endast på bibliotek.

Här ger bl a FUB:s tidigare ordförande Elaine Johansson sin syn på FUB:s historia.

Sävstaholmsföreningen. En krönika om ett företag för de psykiskt utvecklingsstörda.

Montell E. Stiftelsen Sävstaholm.

160 s. 1982. Tel 08-21 58 65.

Det har bildats många föreningar inom omsorgerna men detta är den äldsta och mest inflytelserika. Den startade 1869 och är fortfarande aktiv. Föreningen ägde på sin tid ett betydande antal institutioner - bl a den stora Slagstaskolan utanför Stockholm som utbildade särskollärare. Boken är unik i sin beskrivning av insatserna under 1800-talet.

Utan talan

Av Karl Grunewald och Thomas Olsson. Liber förlag. 1997. 120 sidor.

Med över 200 bilder och massor av kunskap har författarna skapat en unik och inkännande historik. Här finns de tidiga kvinnliga pionjerna porträtterade, här finns det dagliga livet på anstalter och vårdhem dokumenterat och här möter vi alla dem som samhället velat gömma undan och glömma bort. Bättre kan inte de utvecklingsstördas historia presenteras!

Omsorgernas historia på video.

Socialstyrelsen.

Fotografen Thomas Olsson har letat upp fotografier från omsorgerna förr i världen. Han har satt samman fem avsnitt om ca 15 minuter vardera och Owe Rören har skrivit handledning. De första två avsnitten heter Idiotvårdens början och Emanuella Carlbeck (hon öppnade den första anstalten). De tre återstående heter Anstaltsexpansionen, Från dumskolor och fattigvård och Förändrade attityder. Alla avsnitten finns samlade på två videokassetter.

Några råd och anvisningar vid sinnesslöa barns (idioters) vård, uppfostran och undervisning
Thorborg Rappes lärobok från 1903 i nytryck. Stiftelsen Sävstaholm. 92 sidor.

Vår första lärobok i nytgåva! Thorborg Rappe var en av de kraftfulla kvinnliga pionjerna inom omsorgerna. 1877 anställdes hon som föreståndare vid sinnesslöskolan på Norrtullsgatan i Stockholm. Skolan hade startats av Föreningen för sinnesslöa barns vård som vårt lands första sinnesslöskola. Vid skolan utbildades lärarinnor som sedan spred sig över hela landet. Thorborg Rappe skrev ner sina erfarenheter i boken - den första läroboken i ämnet. Den gavs ut 1903 och kom sedan att användas i många år, framför allt vid seminariet på Slagsta skolinternat utanför Stockholm. Den översattes även till tyska.

Boken är på många sätt framsynt för sin tid. Thorborg Rappe betonade att uppmuntran och beröm är att föredra framför bannor och straff och hon ansåg att "Endast genom noggrant studium af hvarje särskilt barns lynne och karaktär kunna föräldrar och lärare finna rätta sättet att behandla dem."

För kalenderbitare och bibliotek är denna lilla bok ett måste.

Varifrån kan man beställa?

Telefon till några förlag och föreningar

Allmänna Barnhuset. Tel: 08-679 60 78, Fax: 08-611 38 41.

Carlssons bokförlag. Tel:08-411 23 49.

Centrum för handikappforskning, Uppsala Universitet. Tel: 018-66 22 26.

Fakta info direkt. (Bl a skrifter och utredningar från statliga myndigheter (SOU).
Tel: 08-587 671 00.

Fritzes kundtjänst. (Statliga utredningar, Norstedts Juridik m m)
Tel: 08-690 91 90, Fax: 08-690 91 91.

Futurum förlag. Tel: 013-16 49 20.

Handikapp & Habilitering i Stockholms läns landsting (f d Omsorgsverksamheten i Sthlms län).
Bokbeställningar: Birgitta Nordenborg, Tel: 08-690 58 86, Fax: 08-720 44 55.

Handikapphistoriska föreningen. Adress: Box 701, 101 33 Stockholm.

Handikappombudsmannen. Tel: 08-20 17 70, Fax: 08-20 43 53.

Hjälpmiddelsinstitutet. Tel: 08-620 17 00, Fax: 08-739 21 52.

Institutionen för specialpedagogik. Lärarhögskolan i Sthlm. Tel: 08-737 96 26.

INTRA. Fax: 08-97 11 04.

Johansson och Skyttmo förlag. (Har upphört) Böcker däriifrån kan beställas
från Studentlitteratur Tel: 046-31 20 00, Fax: 046-32 04 41.

Kommentus förlag (Svenska Kommunförbundet). Tel 08-709 59 90, fax: 08-709 59 80.

Larsons förlag. Tel: 08-732 84 60. Fax: 08-732 71 76.

Liber. Tel: 08-690 93 30. Fax: 08-690 93 01/02.

Natur och Kultur. Tel: 08-453 85 00, Fax: 08-453 87 92.

Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, NSH. Tel: 08-620n 18 90, Fax: 08-739 24 00.

Riksförbundet FUB. Tel: 08-508 866 00, Fax: 08-508 866 66.

Riksföreningen Autism. Tel: 08-702 05 80, Fax: 08-644 02 88.

RBU. Tel: 08-736 26 00.

Socialstyrelsens kundtjänst. Tel: 08-795 23 30, Fax: 08-760 58 95.

Statens institut för handikappfrågor i skolan, SIH. Tel: 040-30 69 41.

Stiftelsen ala. Tel: 08-660 82 84

Wigforssinstitutet. Tel: 035-16 71 30, Fax: 035-16 21 00.

Hämta information på nätet!

Här är några bra internetadresser för dig som vill veta mer:

Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna, FUB: www.fub.se

Handikappombudsmannen: www.handikappombudsmannen.se

Centrum för handikappvetenskap i Linköping: www.tema.liu.se/chv/default.htm

Där finns också en bra länksida: www.tema.liu.se/chv/lankar.htm

Hjälpmiddelsinstitutet: www.hi.se

Centrum för lättläst. LL-stiftelsen: www.llstiftelsen.se

Handikapporganisationernas IT-plattform: www.handikapp.a.se

Socialstyrelsens kunskapsdatabas: www.sos.se/smkh

SIH-Statens institut för handikappfrågor i skolan: www.si.se

Smågruppscentrum (med information om små och mindre kända handikappgrupper):

www.gsv.se/sgc

Svenska Kommunförbundet: www.svekom.se

Riksdagen: www.riksdagen.se

Handikappupplysningen: www.hu.sll.se

Riksföreningen Autism: www.autism.se

Text och sammanställning gjord av Hans Hallerfors för FUB KUNSKAP.